

İBN-İ ABBAS'TAN RİVÂYET EDİLEN YUSÛF U ZÛLEYHA HİKÂYESİNİN NÜSHALARI VE NÜSHALARDAN HAREKETLE ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Okt. Kudret Safa GÜMÜŞ
Aksaray Üniversitesi

ÖZ

Tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar Yusuf u Züleyha hikâyesi, yazılı ve sözlü geleneğin içerisinde yer alarak günümüze kadar gelmiş ve bütün toplumların ilgi gösterdiği dini kaynaklı bir hikâye olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmanın esasını, gerek dil gerekse söz varlığı vb. hususiyetlerinden dolayı Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden olduğu tespit edilebilen “İbn-i Abbas’tan Rivayet Edilen Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi” oluşturmaktadır. Çalışmamızda bu hikâyenin elimizde bulunan yedi nüshası tanıtılacak ve bu nüshalar değerlendirilerek eser hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf u Züleyha, İbn-i Abbas, Hikâye.

COPIES OF THE STORY OF ‘JOSEPH AND ZULAIKHA’ REPORTED FROM IBN ABBAS AND EVALUATION OF THE LITERARY WORK BASED ON THE COPIES

ABSTRACT

From the first periods of the history to today, the story of Joseph and Zulaikha was transferred to this century included in written and oral folk literature and appeared as a religious story that all societies were interested in. The core of this study consists of the story of Joseph and Zulaikha that was reported from Ibn Abbas and could be identified as a text from Old Anatolian Turkish in terms of both language and lexis. In this study, the seven copies of the tale that are available will be introduced and information will be given about the literary work assessing the copies.

Keywords: Joseph and Zulaikha, Ibn Abbas, Story.

I. GİRİŞ

En mühim kaynakları kutsal kitaplar olan Yûsuf Peygamber’in hikâyesi, gerek Doğu gerekse Batı edebiyatlarında kaleme alınan eserlere en fazla konu olmuş hikâyelerden biridir. Bu hikâye Kur’an-ı Kerim’de 12.sure olarak bilinen Yûsuf Suresi’nde anlatılmakta ve hatta “*ahsenü’l kasas*” olarak bilinmektedir. Kıssaların en güzeli olduğu Yûsuf Suresi’nin 3. ayetinde “*Sana bu Kur’an’ı vahy etmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersizdin*” şeklinde belirtilmektedir. Yine bu hikâye, Kitâb-ı Mukaddes’in Tekvin bölümünde yer almaktadır. Hikâyenin Tevrat’taki şekli

daha çok batı edebiyatçıları tarafından; Kur'ân, tefsir, hadis ve İslâm tarihlerindeki şekli ise Türk, İranlı ve Arap şair ve yazarlar tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Hatta bunlara rivâyetleri de ilave edebiliriz.

Üzerinde çalışılan eserin müellifi bilinmemekle birlikte eserin ÖÇ nüshasında, İbn-i Abbas'tan rivayet edildiğine dair beyitler karşımıza çıkmaktadır. Bu beyitler makalemizin ilerleyen bölümlerinde konu edinilmiştir. Kaynakların belirttiğine göre İbn-i Abbas Hz. Muhammed'ten sonraki ilk hadisçilerden ve müfessirlere dendir (Bilgen, 2007;14). Hz. Muhammed'in (s.a.v) özel duasına mazhar olan İbn-i Abbas'ın tefsir, fıkıh ve hadis ilmindeki üstünlüğü, sahâbe devrinden itibaren hemen hemen herkes tarafından kabul edilmiştir. Sahâbe arasında tefsir alanında en çok rivâyet İbn-i Abbas'tan gelmiştir. “*Garibu'l-Kur'an*”, “*Lügatü'l-Kur'an*”, “*Mesaiu Nafti' b. el-Ezrak ve Sahifetu Ali b. Ebi Talha*” isimli eserlerin de İbn-i Abbas'a ait olduğu belirtilmektedir (Bulut, 2005).

Yusuf ve Züleyha hikâyesi, Türk edebiyatına Ali'nin “Kıssa-i Yusuf” manzumesi ile girmiştir. Dörtlükler şeklinde yazılan bu eser Türk edebiyatının değerli ürünlerinden biridir. Ali'nin bu eserinden sonra Türk edebiyatında Şeyyad Hamza, Süle Fakih, Erzurumlu Darir, Ahmedî, Şeyhoğlu Mustafa, Kırımlı Abdülmecid, Hamdullah Hamdi, Kemal Paşaoğlu, Taşlıcalı Yahya gibi birçok şair konuyu ele almışlar ve eserlerini yazmışlardır. Ali, Şeyyad Hamza ve Süle Fakih yazmış oldukları Yusuf u Züleyha mesnevilerinde İbn-i Abbas tefsirinden bahsetmektedirler (Türkdoğan, 2011:88) Örneğin; Süle Fakih'in eserinde İbn-i Abbas tefsiri kendi saydığı kaynaklar arasında yer almaktadır:

“İbn-i Abbas'tan rivâyet oldu hem
Ol rivâyetden sana oldu behem” (b.1825)

Bu çalışmanın esasını “İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesi” adlı eser oluşturmaktadır. Elimizde bu eserin tespit edilebilen yedi nüshası bulunmaktadır. Eserin nüshalarının tanıtımı ve bu nüshaların değerlendirilmesi makalenin ilgili bölümlerinde yapılacaktır. Bu yedi nüshadan hareketle “*İbn-i Abbas'tan Rivâyet Edilen Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi Tenkitli Metin-İnceleme*”^{*} başlığı altında yüksek lisans tezi hazırlanmaktadır. Bu tezde edisyon-kritik çalışması yapılarak nüshalardan hareketle tam bir metin ortaya koymak amaçlanmakta ve eser çeşitli yönlerden incelenmektedir.

II. Nüsha Tavsifleri, Nüshaların Değerlendirilmesi ve Tenkitli Metinde Kullanılan Nüshalar, Nüsha Aileleri

A. Nüsha Tavsifleri

Özkul Çobanoğlu Nüshası (ÖÇ)¹

Baş: Her birinden atası sever-idi

* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Bayram Ali KAYA.

¹ Baştan 70 beyit eksik olmasına rağmen en hacimli nüsha bu nüshadır.

Yüzün körmeklige ever-idi

Son: Hem dağı âmîn diyenün cümlesin

Dilerüz kim rahmete ğark idesin

Cilt: Şîrâzeli, sırtı beyaz kaplı, mukavva ciltli.

Kâğıt: Filigranlı.

Yazı: Nesih.

Sütun: İki sütun.

Varak: 129

Satır: Her sayfada 16 satır.

Ebad: 25x18-16,5x11 cm

Müstensih: ?

İstinsah tarihi: H.1272/M.1855-1856

Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Hk 2073/1 (AÖ1)²

Baş: Bede'tu nuṭka Bi'smi'llāh ḥaṭādan saḳlaya Allāh

Ḥabībi ḥaḳḳı ḥayr-ile bunı ḥatm eyleye Allāh

Son: Oḳuyanı diñleyeni yazanı

Raḥmetüñle yarlığağıl Yā Ğanī

Cilt: Çahârkûşe, kurt yenikli, siyah meşin, soluk kâğıt kaplı, şîrâzesi dağınık cilt.

Kâğıt: Üç ay filigranlı, kalın koyu krem kâğıt.

Yazı: Siyah mürekkeple harekeli nesih. Başlıklar kırmızı.

Sütun: İki sütun.

Varak: 1b-93b.

Satır: 15 satır.

Ebad: 210x155-160x110 mm.

Müstensih: Tuzlahı Hasan Efendi.

İstinsah Tarihi: H. 1181 / M. 1767–1768 (Son ek yaprakta Asdarlızâde İsmâil Efendi'nin mahdumu Mustafâ Efendi'nin H. 1317 / M. 1901 tarihli temellük kaydı vardır.)

Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Hk 5027/1 (AÖ2)

Baş: Gelün şimden girü ey ḳavm-i evlā

Eşidün söylerüz o ḳavm-i evlā

Son: Oḳuyanı yazanı diñleyeni

Raḥmetüñle yarlığağıl Yā Ğanī

² Milli Kütüphane Yazmalar veri tabanında eserin müellifinin adı "Nahifî" olarak kayıtlıdır.

Cilt: Sırtı ve sertâbı kısmen dökülmüş, kahverengi meşin, üstü buruşmuş ebru kâğıt kaplı, şîrâzesi dağınık, mukavva cilt.

Kâğıt: Harf ve arma filigranlı krem kâğıt.

Yazı: Siyah mürekkeple harekeli nesih kırması.

Sütun: İki sütun.

Varak: 1b-83b.

Satır: Muhtelif.

Ebad: 225x162-155x100 mm.

Müstensih: Ankaravî Kasâbzâde el-Hâcî Ahmed b. Ahmed.

İstinsah Tarihi: H. 1243 / M. 1827-1828

Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Mil Yz A 9318/2 (MK1)

Baş: Bede'tu nuṭka Bi'smi'llâh ḥaṭârdan saklaya Allâh

Habîbi ḥaḳḳı ḥayr-ile bunı ḥatm eyleye Allâh

Son: Her kim diler rahmeti Ḥaḳ kazana

Fâtiḥa iḥsân ide yazana

Cilt: Sırtı, üzeri ve altı soyulmuş, şîrâzesi bozuk, yıpranmış kahverengi meşin kaplı mukavva cilt.

Kâğıt: Kartal filigranlı, krem kalın kâğıt.

Yazı: Siyah mürekkeple bozuk nesih. Birkaç yerde bölüm başları kırmızı.

Sütun: İki sütun.

Varak: 72b-146b.

Satır: 17 satır.

Ebad: 242x160-175x107 mm.

Müstensih: Belli değil.

İstinsah Tarihi: H. 1260 / M. 1844-1845

Ankara Milli Kütüphane, Milli Ktp. Arşiv Nu. 06 Mil Yz A8930 (MK2)

Baş: İlahî yüzimi elime aldum

Yüzüm sürüp bugün çapuña geldüm

Son: Tamâm oldı kitâbıñ intihâsı

Gerekdür kitâba şerbet bahâsı

Cilt: Siyah, yıpranmış pandizot bez kaplı mukavva cilt.

Kâğıt: Kareli defter kâğıdı.

Yazı: Siyah mürekkeple harekeli nesih.

Sütun: İki sütun.

Varak: 1b-85a.

Satır: Muhtelif.

Ebad: 233x175-200x130 mm.

Müstensih: Osmân Nûrî.

İstinsah Tarihi: H. 1336 / M. 1917-1918

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi (TDK)³

Baş: Koyun önce meler kızu şonınca

Kuzu ardınca gider koyun önince

Son: Yūsuf burada oldu tamām

Vir şalavāt Muştafâ'ya yā hümām

Cilt: Bilinmiyor.

Kâğıt: Bilinmiyor.

Yazı: Harekeli nesih.

Sütun: İki sütun.

Varak: 1b-104a. Baştan birkaç varak eksik.

Satır: Muhtelif.

Ebad: Bilinmiyor.

Müstensih: el-Hâcı Mustafâ b. Trabuzanî.

İstinsah Tarihi: Belli değil.

Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Nüshası Üniversite A87 (DTCF)⁴

Baş: Kardeşin derdi beni del_eyledi

Yoğsa bunlar beni kıanda bulaydı

Son: Devn yürürken añladı āh didi

Meded ile yā Allāh didi

Cilt: Miklepli, kahverengi meşin cilt.

Kâğıt: Filigranlı.

Yazı: Nesih

Sütun: İki sütun.

Varak: 81

Satır: 13

Ebad: 163x101, 210x163

Müstensih: ?

İstinsah Tarihi: H.1224/ M.1809–1810

B. Nüshaların Değerlendirilmesi

İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesi'nin tespit edilebilen nüsha sayısı yedidir. Başlangıçta eserin tespit ve temin edebildiğimiz nüsha sayısı dörttü ve tenkitli metnin oluşturulması için makul bir nüsha sayısı idi. Daha sonraki dönemde üç nüshaya daha ulaşmış olmamız bu nüshaları da tenkitli metne dâhil etmemizi gerektirmiştir.

ÖÇ nüshası H.1272/M.1855–1856 yıllarında istinsah edilmiş olup 16 satır 129 varak ve 4128 beyitle en hacimli nüsha olarak karşımıza çıkmaktadır.

³ Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde mikrofilmden ibaret olan nüshanın aslı Bosna Hersek'te bulunmakta olup erişilememiştir.

⁴ Nüsha baştan ve ortadan hayli eksiktir.

Nüsha Özkul Çobanoğlu'nun özel kütüphanesinde bulunmakta olup baştan iki yaprak, sonndan bir yaprak tamir görmüştür. Bu nüshanın Dr. Ali Cin tarafından neşri yapılmıştır.(Cin, 2012) Nüsha genel olarak *Fā'îlātün Fā'îlātün Fā'îlün* vezniyle yazılmıştır; ancak bazı bölümlerde farklı vezinler de kullanılmıştır. Örneğin “*Şi'r*” başlıkları altında verilen bölümlerde veznin değiştiğini görmekteyiz. Bu nüshanın belli başlı imla özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Eski Anadolu Türkçesinde görülen ünlü yuvarlaklaşması ve üçüncü tekil şahıslardaki düzlük durumu bu nüshada karşımıza çıkmaktadır: yitürdiler(20a), sözi(23a) vb.
2. Arap alfabesinde p,ç,ñ sesleri bulunmadığı için metinde bu sesler b,c ve k sesleri ile karşılanmıştır.
3. Bu nüshada Eski Anadolu Türkçesinde sıkça görülen –madın /-medin zarf fiili yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Yine bu ekin –maden / -meden şeklinde yazımı da nüshada karşımıza çıkmaktadır: ölmedin(51a), görmeden (101b) vb.
4. Nüshada –uban /-üben zarf fiilinin yanında –ubanı /-übeni biçimi de karşımıza çıkmaktadır: diyüben(4b), alubanı(17b) vb.
5. Eski Anadolu Türkçesinde birinci çoğul şahıs eki olarak karşımıza çıkan –vuz /-vüz ekleri bu nüshada da birinci çoğul şahıs eki olarak kullanılmıştır: getürevüz (77b) vb.

AÖ1 nüshası ise H. 1181 / M. 1767–1768 yıllarında istinsah edilmiş olup 2685 beyit sayısına sahiptir. Müstensihi Tuzlalı Hasan Efendi'dir. Nüshada başlıklar kırmızı şekildedir. İstinsah tarihi bakımından en eski nüshadır ama ÖÇ nüshası kadar hacimli değildir. Harekeli nesihle yazılan bu nüshanın belli başlı imla özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Bu nüshada Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlü ile yazılan eklerin kimi yerlerde düz ünlü ile yazıldığını görmekteyiz: babañız(8a), geliñ(12b) vb.
2. Bu nüshada atıf vavları ile ilgili olarak şu unsurlar karşımıza çıkmaktadır: Ötreyle gösterilmesi zâr u figân (15b); esreli ye ile gösterilmesi cismi cân (40a); kimi zaman da esreyle gösterilmesi habs-i zindân(48b).
3. Kalın sıradan kelimelerde ön seste bulunan t seslerinin kimi zaman te, kimi zaman tı, kimi zaman da dal harfiyle yazılması durumu bu nüshada da karşımıza çıkmaktadır. toz>toz (22b), duymadı(22a)> tuydı(51a) vb.
4. Bu nüshada bazı Türkçe kelimelerde şedde kullanıldığını görmekteyiz. ıışşı(15b) vb.
5. Yükleme hali ekinin ötreyle gösterilmesi Yūsuf'u (8b); kimi zaman esre ile gösterilmesi Yūsuf'ı (8b); kimi zaman hemze ile

gösterilmesi hülleyi (26a); kimi zaman da esreli ye ile yazılması enbiyâyı (50a) bu nüshada karşımıza çıkmaktadır.

AÖ2 nüshası ise 2463 beyit olup H. 1243 / M. 1827–1828 yıllarında Ankaravî Kasâbzâde Ahmed b. Ahmed tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın sonunda “Ağlar Yakup Ağlar Yusuf’um Deyü” adlı bir de ilahi bulunmaktadır. Yukarıda AÖ1 nüshası için belirttiğimiz imla hususiyetleri bu nüsha için de geçerlidir. Bununla birlikte AÖ1 nüshasında karşılaştığımız ve bu nüshada yer alan birkaç imla hususiyeti şu şekildedir:

1. Atıf vavlarının üstünle harekelenmesi durumu bu nüshada da karşımıza çıkmaktadır.
2. Türkçe bazı kelimelerin iki farklı biçimde okunacak şekilde harekelenmesi bu nüshada kendini göstermektedir: sözini> sözünü (23b) vb. Bu örnekten hareketle nüshanın yazıldığı dönem içinde yavaş yavaş Türkiye Türkçesi’ne geçiş özelliklerinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

MK1 nüshası H.1260/M.1844–1845 yıllarında istinsah edilmiş olup müstensihî belli değildir. 2516 beyit olan ve bozuk bir nesihle yazılan nüshanın belli başlı imla özellikleri şunlardır:

1. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlüyle yazılan eklerin düz ünlüyle yazılmış halini de nüshada görmekteyiz: varîñ (78b), biliñiz(79a) vb.
2. Arapça ve Farsça bazı kelimelerin yanlış yazılması durumu nüshada karşımıza çıkmaktadır: hâzırladı(125a)> hâzırladı şeklinde yazılmalıdır.
3. Atıf vavlarının esre ile bazen de ye harfi ile gösterilmesi durumu bu nüshada karşımıza çıkmaktadır: şems-i kamer (79a) vb.
4. İzafet kesresinin ye harfi ile gösterilmesi durumu yine bu nüshada karşımıza gelmektedir: şehri Mısr’a (95b) vb.

MK2 nüshası ise en geç tarihli nüsha olup H. 1336 / M. 1917–1918 yıllarında istinsah edilmiştir. Nüshanın müstensihî Osman Nuri’dir. 2465 beytin bulunduğu bu nüshada AÖ1 ve AÖ2 nüshası için belirtilen imla özellikleri aynen görülmektedir. İmla açısından bu nüshada dikkatimizi çeken şu iki hususu da belirtmek faydalı olacaktır:

1. Yuvarlak ünlüyle yazılan eklerin düz ünlü ile yazılmasının diğer nüshalara oranla daha fazla olması bu nüshada dikkat çekici bir durumdur. Bunun sebebi nüshanın istinsah edildiği dönemdir.
2. Bu nüshada Türkçede kelime başında ve ilk hecede bulunan i ünlüsünün büyük çoğunlukla üstünle harekelenmesini görmekteyiz: derken(5a), erişe(5a) vb.

TDK nüshasının istinsah tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bu nüshanın Sibel Üst tarafından neşri yapılmıştır. Türk Dil Kurumu’ndaki ketebe kaydına göre nüshanın müstensihî El-Hacı Mustafa bin Monla ve Trabuzani’dir.

Eserin yazarı ile ilgili olarak Sibel Üst, eserin Nahifi'ye ait olduğunu söylemiş ve makalesinin adını da "Nahifi'nin Yusuf u Zeliha Mesnevisi"(Üst, 2007:823) adını vermiştir. Metin 2653 beyitten oluşmaktadır. Bu nüshanın belli başlı imla özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Nüshada bazı kelimelerin hem b hem de p sesi ile yazıldığını görmekteyiz. Bu imla eserdeki geçiş dönemi özelliğini ortaya koymaktadır: ib>ip (77b), tabanca>tapanca (18b) vb.
2. Nüshada nazal n (ñ) sesinin ng ile yazımı görülmektedir: bing>biñ(14b), maḥbubung>maḥbubuñ (45a) vb.
3. Nüshada atıf vavları esre ile belirtilmiştir: āh ı fiğān (12b), āh ı zarım (24b) vb.
4. Nüshada bazı Türkçe kelimelerin yazımında farklılıklar görülmektedir: göndür-(13b) vb. Bu durum müstensihin ağız özelliklerine bağlanabilir.
5. Nüşadaki bazı kelimelerde aynı hece iki farklı şekilde okunabilecek biçimde hareketlenmiştir: benem> benim (23b) vb.

H.1224/ M.1809–1810 tarihlerinde istinsah edilen DTCF nüshasının müstensihi bilinmemektedir. Bu nüsha baştan 16 varak, yaklaşık 500 beyit eksiktir. Nüshada vezin bozuklukları hayli fazladır. Nüşanın yazarı katalogda Necati olarak belirtilmiştir. Yazarın Necati olarak belirtilmesinin sebebi nüshanın son sayfasında Necati mahlaslı bir şairin gazeli bulunması ve katalogu oluşturanların bu şairi yazar olarak kayda geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu gazelin hangi Necati'ye ait olduğu ise tespit edilememiştir. Nüşanın sondan eksik olmasından dolayı nüsha ailesinde sadece bu nüshaya yer verilmemiştir. Bu nüshanın imla hususiyetleri hakkında şunları söyleyebiliriz:

1. Bu nüshada bazı kelimelerin hem dal hem de tı sesi ile yazıldığını görmekteyiz: taye> daye (52b) vb.
2. Nüshada bazı kelimelerin hem b hem de p sesi ile yazıldığını görüyoruz: toprak>tobrak (42a) vb.
3. Türkçede kelime başında ve ilk hecede bulunan i ünlüsünün (kapalı e) büyük çoğunlukla esreyle hareketlendiğini görmekteyiz. vir->ver- (45b) vb.

DTCF nüshası elimize geçen ilk nüshadır. Teze başladığı vakit DTCF nüshasının transkripsiyonunu ve metnin incelemesini yaparak tezi bitirmek amaçlanmaktaydı. Ne var ki çalışmanın ilerleyen aşamalarında diğer nüshaların da tespit edilmesi sonucu edisyon-kritik çalışması yapılmasına karar verilmiştir.

İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesinin tenkitli metnini oluştururken Mehmet Fatih Köksal'ın "Metin Neşrinin Ana Esasları" adlı makalesindeki teklifler göz önüne alınmıştır. Yeri geldiğinde diğer nüshalardaki daha uygun olan varyantları da tercih etmek kaydıyla müellif hattı olması, sema' kaydı, istinsah tarihinin eskiliği, nüshanın tam olması, dil ve İmla özellikleri, haşiyeler/derkenarlar kriterleri açısından değerlendirildiğinde diğer

nüshalardan üstün olarak tespit edilen bir nüshayı esas kabul etmek (Köksal,2012:191) fikri çerçevesinde hareket edilmiştir. Bu nedenle beyit sayısı olarak en hacimli nüsha olan ÖÇ nüshası ana şablon olarak kullanılmıştır. Diğer nüshalarda beyit sayısı en çok 2600 civarında iken ÖÇ nüshasının 4128 beyte sahip olması bu nüshanın ana şablon olarak kullanılmasında etkili olmuştur. Bunun yanında bilhassa eserin bölüm başlıklarını neredeyse tam olarak içeren AÖ1 nüshasından da yeri geldiğinde yararlanılmıştır. Diğer nüshalarda olup da ÖÇ nüshasında olmayan beyitler de tenkitli metne dâhil edilmiştir. Vezne uymayan varyantların eğer diğer nüshalarda vezne uyan karşılıkları varsa uymayan kısım dipnota indirilerek doğru varyant tenkitli metne alınmıştır.

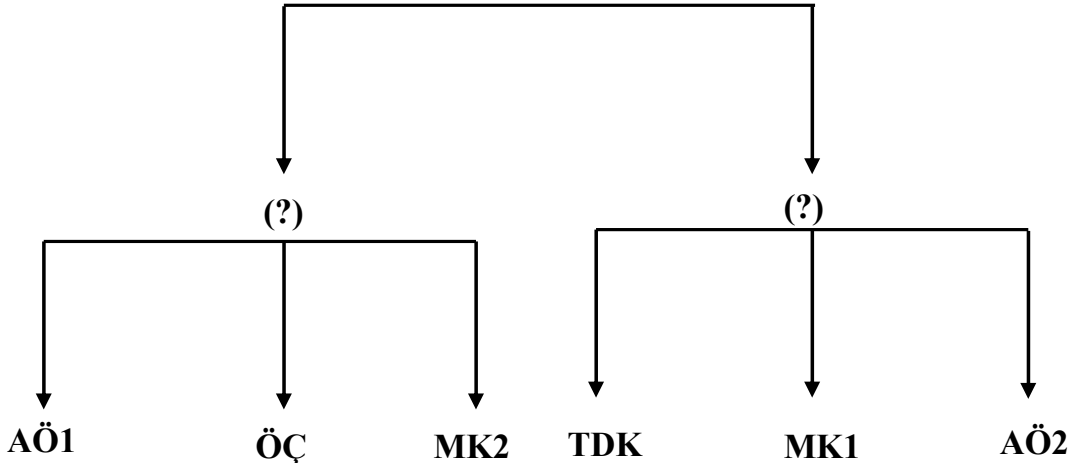
C. Nüsha Aileleri

Nüsha ailesini oluştururken Ahmed Ateş'in "Metin Tenkidi Hakkında" ve Mehmet Fatih Köksal'ın "Metin Neşrinin Ana Esasları" adlı makalelerinden yararlanılmıştır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki tespit edilen hiçbir nüsha müellif hattı değildir. Yukarıda adı geçen makalelere binaen İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesi'nin tespit edilebilen yedi nüshasının birbirleriyle olan yakınlıkları hakkında şunları söyleyebiliriz:

AÖ1, MK2 ve ÖÇ nüshaları Yakup'un Mısır'a gelmesi olayı anlatıldıktan sonra tamamlanırken AÖ2, MK1 ve TDK nüshaları Yusuf'un ölümünün anlatılmasından sonra tamamlanmaktadır. Bu durum nüshaların iki farklı grup olarak müellif hattı nüshadan istinsah edilmiş iki veya daha fazla nüshadan çoğaltıldığını gösterebilir. DTCF nüshasına ise sondan hayli eksik olduğu için nüsha ailesinde yer verilememiştir.

Bunun yanında TDK ve MK1 nüshaları beyitlerin eksikliği yönünden müşterektir. Bu sebepten bu iki nüsha aynı ailede yerini alabilir. Nüsha ailesini belirlerken nüshaların son kısmı ve iki nüshanın beyit eksikliği yönünden müşterekliği hususları ortaya konabilmıştır. Nüshaların şeceresi aşağıda yer almaktadır:

Müellif Hattı Nüsha

III. Nüshalardan Hareketle Eserle İlgili Değerlendirmeler

A. Eserin Yazarı

Çalışmada bu eserin yazarı ile ilgili olarak elimizde ne yazık ki bilgi bulunmamaktadır. Nüshaların tavsifi ve değerlendirilmesi kısmında adı geçen isimler eseri istinsah eden müstensihler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sibel Üst, TDK nüshasını neşrettiği makalesinde eseri Nahifi'ye mâl etmiş ve bu ifadenin doğru olmadığı Ali Cin tarafından ortaya konulmuştur.(bkz.Cin; 2012:17) Yine nüshaların değerlendirilmesi kısmında belirttiğimiz üzere DTCF kütüphanesinde eser yanlışlıkla Necâî'ye mâl edilmiştir. Hazırlanan teze de adını veren İbn-i Abbas'tan rivayet olunduğuna dair ÖÇ nüshasında şu beyitler karşımıza çıkmaktadır:

“Eşit imdi yine bu sözden kelâm
İbn Abbas'dan rivâyetdür tāmam” (52a 1676)

“İbn ‘Abbas böyle buyurdı hemân
Kim Yūsuf sultān olunca ol zaman” (59b 1911)

“Kaşasıñ naqlini size idelüm
İbn ‘Abbas'dan rivâyet idelüm” (70a 2251)

“İbni ‘Abbas böyle buyurdı kelam
Çünkü yandı orta yirden ol ta‘ām”(91b 2923)

“İbni ‘Abbas'dan rivâyet eyledik
Anuñ ağzından bu sözi söyledik” (129a 4112)

Eserin belli bölümlerinde geçen bu beyitlerden anlaşılıyor ki eser İbn-i Abbas'tan rivayet edilmiştir. Makalenin giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere İbn-i Abbas Hz. Muhammed'den sonraki ilk hadisçilerden ve müfessirlerdendir (Bilgen; 2007:14). Böyle bir din bilgininden bütün toplumların ilgi gösterdiği Yusuf u Züleyha hikâyesinin rivayet edilmesi ise gayet tabîî bir durumdur.

B. Eserin Yazılış Tarihi

İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesinin müellif hattı nüshasının yazılış tarihi ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Elimizdeki nüshalara baktığımızda ÖÇ nüshasının H.1272/M.1855-1856, AÖ1 nüshasının H. 1181 / M. 1767-1768, AÖ2 nüshasının H. 1243 / M. 1827-1828, MK1 nüshasının H. 1260 / M. 1844-1845, MK2 nüshasının H. 1336 / M. 1917-1918, DTCF nüshasının ise H.1224/ M.1809-1810 tarihlerinde istinsah edildiğini görmekteyiz. TDK nüshasının ise istinsah tarihi hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut

değildir. Yine ÖÇ nüshasında nüshanın istinsah tarihi ile ilgili şu beyit karşımıza çıkmaktadır (Cin, 2012:17):

“Senesidür biñsekizyüz sağışı

İş bu kışsa kim eşitdük ey kişi” (129a 4111)

Bu beyitten anlaşılacağı üzere ÖÇ nüshası 18. yy’da istinsah edilmiş olabilir. Ayrıca elimizdeki nüshaların Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermesi, müellif hattı nüshanın daha eski dönemlerde yazılmış olabileceğini gösterebilir.

C. Eserin Bölümleri ve Vezni

Bu hikâyede bölüm başlıkları tam olarak AÖ1 nüshasında bulunduğu için başlıklar tenkitli metne dâhil edilirken bu nüshadan yararlanılmıştır. Eser, “**Kitâb-ı Hâzret-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâm**” bölümü ile başlamaktadır. Bu başlık altında “*Me fâ î lün / Me fâ î lün/ Me fâ î lün /Me fâ î lün*” vezninde 14 beyit bulunmaktadır. Daha sonra eser “**Münâcât**” bölümü ile devam etmektedir. Bu bölüm “*Me fâ î lün/ Me fâ î lün/ Fe ü lün*” vezninde 15-52. beyitler arasında bulunmaktadır. Bu bölümün ardından “**Der-Beyân-ı İbtidâ’-i Kelâm**” bölümü karşımıza çıkmaktadır. Bir nevi eserin yazılış amacını belirten bu bölüm “*Me fâ î lün/ Me fâ î lün/ Fe ü lün*” vezninde 53-59. beyitler arasında yer almaktadır. Bu bölümden sonra asıl konuya geçiş yapılmıştır. Asıl konunun seyri devam ederken yer yer şu bölüm başlıkları karşımıza çıkmaktadır: “**Der-Beyân-ı Ahvâl-i Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm**”, “**Münâcât-ı Yûsuf**”, “**Der-Beyân-ı Sultân Yûsuf**”, “**Tahrîrât**”, “**Der-Beyân-ı Yûsuf**”, “**Şi’r-i Tâye**”, “**Şi’r-i Zelha**”, “**Şi’r-i Yûsuf**”, “**Der-Beyân-ı Ahvâl-i Sultân**”, “**Der-Beyân-ı Yûsuf**”, “**Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm**”, “**Der-Beyân-ı Zelha**”, “**Ahvâl-i Beyân-ı Yûsuf**”, “**Der-Beyân-ı Ahvâl-i Zelha**” gibi bölüm başlıklarının yanında birçok “**Şi’r**” başlığı da yer almaktadır. ÖÇ nüshası eserin tenkitli metninde 70. beyitten başlamış olup eserin vezni ise “*Fâ i lâ tün/ Fâ i lâ tün/ Fâ i lün*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin nüshaları incelendiğinde çok fazla vezin hatalarının varolduğunu görmekteyiz. Hatta bu hatalar o kadar fazladır ki aynı bölüm içinde bazı beyitlerin vezni de değişmektedir. Bu konuda Mehmet Fatih Köksal’ın “Metin Neşrinin Ana Esasları” adlı makalesine değinmek gerekir. Halk için yazılan eserler diye tasnif edilen, didaktik gayeli dinî- ahlakî veya tasavvufî kimi eserlerde vezin pek dikkate alınmaz. Bu, müellif ya da müstensihnin teknik hususlardaki bilgisizliği kadar bu hususlara önem vermemesinden de ortaya çıkabilir. (Köksal, 2012:194). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere tespit ettiğimiz nüshaların müstensihleri vezne pek bağlı kalmamışlardır. Bunun sebebi ise Mehmet Fatih Köksal’ın da değindiği gibi

müstensihlerin teknik hususlardaki bilgisizliği ve vezin konusuna pek önem vermemelerinden kaynaklanabilir.

IV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma ile “İbn-i Abbas’tan Rivayet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesi” adlı eserin tespit edilen yedi farklı nüshasını ele alarak ve bu nüshaları değerlendirerek eser hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu eserin nüsha tavsifleri ilgili bölümlerde yapılmış ve eser; yazarı, yazılış tarihi, bölümleri ve vezni açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Eserin tenkitli metni oluşturulmaya çalışılmaktadır. Tenkitli metin çalışması meşakkatli bir iş olduğu için bu tür çalışmalara titizlikle yaklaşmak gerekmektedir. Maalesef günümüzde gerek bazı kütüphane kataloglarında gerekse de bazı arşiv kayıtlarında nüshalara ilişkin tavsiflerin yanlış olarak oluşturulduğu görülmektedir. Edebiyat tarihimizin gerçeğe uygun olarak aydınlatılmasını sağlamak; akademik zamanın boşa harcanması, emek ve zaman israfını önlemek için bu konuda bütün araştırmacılara görev düşmektedir.

KAYNAKLAR

ATEŞ, Ahmed (1940–1942), “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman münasebeti ile)”, *İstanbul: Türkiyat Mecmuası* 1, c. VII-VIII. s. 253-267.

BİLGİN, Mehmet (2007), “Abdullah İbn-i Abbas’ın Siyasi Hayatı”, (*Yüksek Lisans Tezi*), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

BULUT, Ali (2005), “Kur’an Filolojisine Dair İbn-i Abbas’a Nispet Edilen Üç Eser”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun.

CİN, Ali (2012), *İbn Abbas’tan Rivayet Edilen Yusuf u Züleyha Hikâyesi*, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Yayın No: YDK 6, Antalya.

KARAHAN, Leyla (1994), *Kıssa-i Yûsuf*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LEVEND, Agah Sırrı (1988), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

KÖKSAL, Mehmet Fatih (2012), *Metin Neşrinin Ana Esasları*. TÜBAR-XXXI.

TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan (2011), *Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

ÜST, Sibel (2007), “Nahifi’nin Yusuf ve Zeliha Mesnevisi”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall 2007, Erzincan.